

УДК 339.9 : 338.439.02] : 338/24 (477)

Скриньковський Руслан Миколайович

*кандидат економічних наук, професор, професор кафедри
Львівський університет бізнесу та права*

Skrynkovskyu Ruslan

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-2180-8055*

Горбонос Федір Володимирович

*доктор економічних наук, професор, ректор
Львівський університет бізнесу та права*

Horbonos Fedir

*D. Sc. (Economics), Professor, Rector
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-6563-9847*

Цюх Святослав Ігорович

аспірант

Львівського університету бізнесу та права

Tsyuh Svyatoslav

*Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0003-0179-1193*

Хмиз Мар'яна Василівна

*доктор філософії в галузі права
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Khmyz Mariana

PhD in Law

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: 0000-0003-3553-8022

Процевят Оксана Семенівна

провідний інженер відділу

*Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»*

Protseviat Oksana

Leading Engineer of the Department

*State Institution «M. I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the NAS of Ukraine»*

ORCID: 0000-0002-6713-2820

Князь Святослав Володимирович

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
Національний університет «Львівська політехніка»*

Kniaz Sviatoslav

D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-7236-1759

**ТЕНДЕНЦІЇ І ПИТАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВІЙНИ
TRENDS AND ISSUES OF FOOD SECURITY OF UKRAINE IN THE
WAR CONDITIONS**

Анотація. В умовах війни Росії проти України питання продовольчої безпеки постало досить гостро не тільки перед Україною, а й перед цілим

світом. Російська Федерація є державою-терористом, яка здійснює продовольчий тероризм з метою руйнації світової (глобальної) системи продовольчої безпеки та впливу у такий спосіб на весь вільний світ. Дії і воєнні злочини Російської Федерації під час війни в Україні негативно вплинули на світову економіку, глобальну продовольчу безпеку, а також на бюджети окремих країн, які значною мірою залежали від українського експорту сільськогосподарської продукції. З огляду на викладене вище, метою статті є дослідження тенденцій і питань (деяких аспектів) продовольчої безпеки України в умовах війни. На основі аналітичного огляду і аналізу зазначено, що від поставок зерна з України залежать понад 400 млн. людей у світі, а загальна сума втрат і збитків, завданих українській сільськогосподарській галузі внаслідок війни Росії проти України, станом на 14 червня 2022 року, вже склала 4,29 млрд. дол. США. Також зазначено, що неможливо навіть у найближчі 3–5 років знайти альтернативних постачальників у світі (серед країн) і замінити такі обсяги сільськогосподарської продукції з України. В контексті цього представлено план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 327-р. Встановлено, що для захисту і підтримки українського аграрного виробництва та забезпечення стійкості продовольчої безпеки України в умовах війни (воєнного стану), а також для мінімізації будь-яких проявів глобальної продовольчої кризи необхідно використовувати всі наявні інструменти і можливості впливу України на глобальну продовольчу політику, виходячи з досвіду і реальних досягнень провідних позицій у світовій економіці сільського господарства, які здобула Україна, а також активізувати і посилити співпрацю з державами-партнерами, міжнародними та міжурядовими організаціями, зокрема з FAO (Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН), щодо трансформації продовольчих систем. Сформульовано

висновок про те, що Російська Федерація є одночасно як державою-терористом, так і державою-спонсором тероризму.

Ключові слова: *продовольча безпека, сільськогосподарська продукція, економіка України, економіка сільського господарства, війна Росії проти України.*

Summary. *In the context of the Russia's war against Ukraine, the issue of food security has become quite acute not only for Ukraine, but for the whole world. The Russian Federation is a terrorist state carrying out food terrorism with the aim of destroying the world (global) food security system and thus influencing the entire free world. The actions and war crimes of the Russian Federation during the war in Ukraine negatively affected the world economy, global food security, as well as the budgets of individual countries that were largely dependent on Ukrainian export of agricultural products. Considering the above, the purpose of the article is to study trends and issues (some aspects) of food security of Ukraine in the war conditions. Based on an analytical review and analysis, it was noted that more than 400 million people in the world depend on grain supplies from Ukraine, and the total amount of losses to the Ukrainian agricultural industry as a result of the Russia's war against Ukraine, as of June 14, 2022, is already amounted to \$4.29 billion. It is also stated that it is impossible even in the next 3-5 years to find alternative suppliers in the world (among the countries) and replace such volumes of agricultural products from Ukraine. In the context of this, is presented a plan of measures to ensure food security in the conditions of martial law, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 327-p dated April 29, 2022. It has been established that in order to protect and support Ukrainian agricultural production and ensure the sustainability of Ukraine's food security in a war (martial law), as well as to minimize any manifestations of the global food crisis, it is necessary to use all the tools and opportunities for Ukraine to influence global food policy,*

based on experience and real achievements of the leading positions in the global agricultural economy received by Ukraine, as well as to intensify and strengthen cooperation with partner countries, international and intergovernmental organizations, in particular with the FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), on the transformation of food systems. The conclusion formulated that the Russian Federation is both a terrorist state and a state sponsor of terrorism.

Key word: *food security, agricultural products, economy of Ukraine, agricultural economics, Russia's war against Ukraine.*

Постановка проблеми. Як відомо, «Російська Федерація є державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид Українського народу, фізичне знищення, масові вбивства громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні або окремих її регіонах» (п. 1 ст. 2 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 р. № 2265-IX) [1]. Водночас немає сумніву у тому, що Росія є також державою-спонсором тероризму, зокрема, через її дії в Україні, Грузії, Сирії та Чечні [2–5]. Тут варто зазначити, що «... поняття «держава-терорист» не треба плутати з поняттям «держава-спонсор тероризму», яке закріплене в праві США. ... У найбільш широкому плані різниця між державою-терористом і державою-спонсором тероризму полягає в тому, що держава-терорист сама вчиняє акти державного тероризму, тоді як держава-спонсор тероризму підтримує та/або фінансує недержавні терористичні угруповання. ...» (О. Мережко)

[6].

При цьому важливо також наголосити, що Російська Федерація, яка одночасно є державою-терористом і державою-спонсором тероризму, у ході повномасштабної війни проти України, навмисно створила дефіцит продовольства й використовує блокаду експорту зерна з України як зброю (для досягнення своїх цілей), що прирівнюється до воєнного злочину [7], і це є новим актом міжнародного тероризму з боку Росії. За оцінками експертів, блокування морських портів і перешкоджання експорту зерна з України посилює ризики голоду для сотень мільйонів людей по всьому світу, обумовлює подальшу міграційну кризу тощо. Ці питання (деякі аспекти) потребують додаткового ґрунтовного дослідження й аналізу.

Наразі, станом на початок серпня 2022 року, загальна ситуація в Україні та світі є досить складною, і для її об'єктивної оцінки необхідно врахувати безліч причинно-наслідкових зв'язків і факторів.

Так, згідно аналізу інформаційних джерел, зокрема [8–10], Україна є однією із лідерів з постачання пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшникової олії, насіння ріпаку тощо. Так, частка експорту з України лише зернових у глобальному експорті склала 10% у 2020 р. і 14% у 2021 р. Основними світовими імпортерами української пшениці і кукурудзи за 2020 р. (за даними Світової продовольчої програми ООН [10]) були Єгипет, Індонезія, Бангладеш, Пакистан, Туреччина, Туніс, Марокко та інші країни. Кількість населення лише у перших 5-и країнах (з перелічених вище країн) сягає близько 700 млн. людей [8; 10]. Звідси очевидно, що Україна відіграє важливу роль на світовому аграрному ринку, і не тільки [2–4; 8–10].

Сьогодні війна Росії проти України спричинила скорочення поставки зерна і вплинула на зростання ціни на зерно в усьому світі у кілька разів, крім цього, зростають також ціни на енергоносії тощо. Така ситуація негативно вплинула на світову економіку, глобальну продовольчу безпеку, на бюджети окремих країн, які значною мірою залежали від українського

експорту сільськогосподарської продукції тощо.

Через дефіцит зернових, іншої агропродукції на світовому ринку та інфляцію кожна країна у світі вже «платить свою ціну» за повномасштабну війну Росії проти України. Стрімке зростання цін на продукти харчування вже відчули громадяни всіх країн світу, у т. ч. й розвинених. В контексті цього з'ясовано, що подорожчання і дефіцит основних харчів спричинено зростанням світових цін на пшеницю і кукурудзу, які вже зросли більш як на 20%, і це, на жаль, далеко не межа [11]. Це досить важливий аспект, і над цим треба задуматись світовим лідерам. А також задати їм питання: «Що і як Ви зробили для України?», особливо – лідерам Німеччини і Франції на тлі війни Російської Федерації проти України та проти всієї вільної Європи, яка почалась ще з окупації Криму і Севастополя Росією 20 лютого 2014 року.

Водночас нагадаємо, що «... війна в Україні, спричиненої збройною агресією Російської Федерації і за сприяння Республіки Білорусь проти України, призвела до виникнення труднощів і проблем у всіх сферах національної економіки України ...» [12]. Тут варто також підтримати думку міністра закордонних справ України Д. Кулеби про те, що «... це війна Росії, а не тільки Путіна. Не Путін, а справжні російські солдати приїжджають із Росії, щоб вбивати, мучити і руйнувати. Росіяни переважною більшістю підтримують війну, вітають ракетні удари по українських містах та вбивства українців ...» [13].

Враховуючи наведене вище, очевидно, що дослідження тенденцій і питань продовольчої безпеки України в умовах війни є досить актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукової літератури, огляд і аналіз останніх досліджень дозволяє стверджувати, що в умовах війни Росії проти України питання продовольчої безпеки постало досить гостро не тільки перед Україною, а й перед цілим світом. Для

кращого розуміння цього поняття доцільно згадати наукові праці, інтерв'ю вчених і практиків, огляди наукових праць, проаналізувати хроніки війни, промови і звернення Президента України В. Зеленського, публічні виступи політиків тощо. Ця інформація є відкритою і загальнодоступною у мережі Інтернет. Водночас, враховуючи результати досліджень таких науковців, як С. Винограденко, І. Височин, В. Данкевич, Г. Гудзь, А. Дергач, М. Диха, О. Зоріна, А. Іванько, В. Наумчук, Н. Родінова, Т. Степаненко та ін., а також огляд і аналіз публікацій провідних іноземних видань (The New York Times, Politico Europe, The Economist, Associated Press, The Guardian, The Wall Street Journal, The Washington Post, Bloomberg та Foreign Affairs), в яких представлено різні аспекти війни в Україні, з'ясовано, що важливим завданням є дослідження тенденцій і питань продовольчої безпеки України в умовах війни, з врахуванням точки зору різних підходів і практики.

Мета статті. Метою статті є дослідження тенденцій і питань (деяких аспектів) продовольчої безпеки України в умовах війни.

Для довідки: дослідження здійснено на основі аналізу інформації, представленої у засобах масової інформації (ЗМІ), станом на початок серпня 2022 року, в інтересах національної безпеки України. Огляд і аналіз досліджень враховує аспекти і особливості протидії дезінформації, оскільки умисне систематичне розповсюдження дезінформації є елементом російської гібридної війни проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. До повномасштабної російсько-української війни (до 24 лютого 2022 року) Україна забезпечувала 46% світового експорту соняшникової олії, 9% експорту пшениці, 17% ячменю, а також 12% кукурудзи на світових ринках (за даними Міністерства сільського господарства США) [14]. В останні місяці війни, виходячи із хронік подій (станом на початок серпня 2022 року), цей потік продовольства був суттєво порушений, і достеменно невідомо, що очікується в найближчому майбутньому у світі, в сфері аграрної політики,

сільського господарства та продовольства України через війну, і які будуть наслідки воєнних дій Російської Федерації на території України.

Так, за оцінкою експертів, від поставок зерна з України залежать понад 400 млн. людей у світі. Існує реальна небезпека того, що через війну в Україні світ може постати перед глобальною нестачею їжі, масовою міграцією і навіть голодом. Експерти підкреслюють, що неможливо навіть у найближчі 3–5 років знайти альтернативних постачальників у світі (серед країн) і замінити такі обсяги сільськогосподарської продукції з України. Звідси очевидно, що війна в Україні – це пряма загроза глобальній продовольчій безпеці, яка сьогодні є особливо гострою в деяких країнах і регіонах по всьому світу. Нездатність забезпечити виконання (реалізації) програм поставки сільськогосподарської продукції з України на світовий ринок викликає ланцюгову реакцію: розвинуті країни накопичують запаси, багато країн вводять обмеження на торгівлю в умовах невизначеності (зокрема, реалізуються заходи щодо скорочення і/або заборони експорту пшениці), що призводить до підвищення цін, а також до зростання ризику голоду в бідніших країнах [15].

З огляду на такий розвиток подій доцільно також зазначити, що українська економіка, через повномасштабну війну з боку Росії за умов сприяння авторитарного режиму Республіки Білорусь (шляхом надання своєї території для російських військ) проти України, за прогнозами Світового Банку, скоротиться на 45% [16]. Поряд з тим, станом на 14 червня 2022 року, загальна сума втрат і збитків, завданих українській сільськогосподарській галузі внаслідок війни Росії проти України, вже склала 4,29 млрд. дол. США. При цьому блокування морських портів України, ракетні удари по порту Одеси, цілеспрямоване знищення української сільськогосподарської інфраструктури, а також крадіжка українського зерна з метою отримання прибутку та розкрадання сільськогосподарської техніки стала частиною дій і воєнних злочинів

Російської Федерації під час війни в Україні [15–18]. Звідси очевидно, що Російська Федерація є державою-терористом, яка здійснює продовольчий тероризм і злочини, причому абсолютно свідомо та цілеспрямовано, з метою руйнації світової (глобальної) системи продовольчої безпеки та впливу у такий спосіб на весь вільний світ. В контексті цього, заслуговує на увагу думка експерта Центру досліджень продовольства та землекористування KSE Institute (аналітичного центру при Київській школі економіки) Р. Нейтера про те, що «... пошкодження земель, інфраструктури, сільськогосподарської техніки безпосередньо впливають на виробництво аграрної продукції в Україні. Без відновлення втрачених активів Україна не зможе повернутись на своє місце у глобальній продовольчій безпеці. Оцінка пошкоджень є першим елементом для оцінки потреб у відновленні ...» [16].

Водночас тут доцільно зауважити, що спроби вирішити продовольчу кризу і забезпечити експорт українського зерна з морських портів України, які перебувають під тимчасовою і злочинною російською блокадою, привернули міжнародну увагу світової спільноти, зокрема і особливо – країн Близького Сходу, Азії і Африки, які найбільше можуть постраждати від голоду [18]. Також нагадаємо, що ключовим питанням і пріоритетом для України залишається національна та регіональна безпека [2–4; 15], і у цьому напрямі здійснюється досить активна і позитивна робота на державному рівні з іноземними державами-партнерами України, завдячуючи, зокрема – щоденним зусиллям Президента України В. Зеленського, сильній позиції Збройних Сил України, Українському народу, а також усім небайдужим за допомогу і підтримку України та вільного світу. А що стосується Російської Федерації, то це держава-терорист і держава-спонсор тероризму, в якій, на думку експертів, по суті, ніколи не було економіки, є нафта й газ, корупція, а через війну в Україні буде повний крах Росії, впаде також авторитарний режим у Республіці

Білорусь, встановленого за підтримки Росії, і можливо розпочнеться процес розпаду Російської Федерації як країни на незалежні держави.

З метою створення належних умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни 24 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [19]. Завдяки прийняттю цього Закону близько 20 тис. га земель комунальної власності, відведених для передачі в оренду (користування) на земельних торгах, буде передано для ведення сільськогосподарського виробництва. Також цим Законом України [19] передбачено створити передумови для ведення сільськогосподарського виробництва на землях державної власності загальною площею 300–400 тис. га. З'ясовано, що зараз ця земля перебуває у користуванні державних підприємств, установ та організацій Міністерства аграрної політики та продовольства України, Національної академії аграрних наук України та деяких закладів освіти. За результатами аналізу і прогнозами експертів, на цих землях (комунальної власності, державної власності) можна одержати близько 1,4 млн. тонн урожаю зернових [20; 21].

Поряд з тим, експертне середовище, органи державної влади і органи місцевого самоврядування в Україні сьогодні вже активно обговорюють і вирішують питання продовольчої безпеки і перспективи України у цьому напрямі. Це є досить позитивним аспектом. Зокрема те, що влада України на державному рівні спростила процедуру набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в умовах війни (воєнного стану). Це сприяє і тягне за собою невідкладне використання всіх наявних і доступних сільськогосподарських угідь для проведення посівної кампанії [21].

Так, в умовах воєнного стану передбачаються такі зміни [21]: 1) договори оренди (орендні правовідносини) мають бути продовжені на рік

без внесення інформації до відповідного реєстру; 2) районні військові адміністрації можуть передавати в оренду земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності для ведення сільськогосподарського виробництва на строк до одного року; 3) договори оренди такої землі повинні укладатися в електронному вигляді лише на один рік без проведення торгів; 4) право оренди земельних ділянок, що перебувають в оренді, переданої від військової адміністрації, державній реєстрації не підлягає; 5) будь-яка передача земель (земельних ділянок) сільськогосподарського призначення, які перебувають у постійному користуванні державних і комунальних підприємств, установ та організацій, і на якій не вирощуються сільськогосподарські культури і/або відсутні посіви, здійснюється за письмовою згодою керівника відповідного державного, комунального підприємства, установи, організації, і таке право користування земельною ділянкою не припиняється.

Водночас під заборону на час воєнного стану є [21]: 1) безоплатна передача земель державної та комунальної власності у приватну власність; 2) будь-яке формування земельних ділянок (крім тих, що перебувають в оренді, отриманої (переданої) від військових адміністрацій); 3) земельні торги щодо прав оренди, прав власності, а також оформлення суперфіції на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної або комунальної власності.

Тут варто погодитися з такою думкою і висновками юриста адвокатського об'єднання «Юнімайнс» М. Бутіни (в контексті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX [19]), а саме: «... даний закон спрямований на швидке залучення сільськогосподарських земель країни у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В

основу Закону покладений пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни. Це означає, що Законом призупиняється дія деяких правових механізмів, які захищають приватні інтереси, що цілком зрозуміло в умовах російської агресії. ... Війна вимагає швидких дій реагування, що супроводжуються меті – відсічі збройної агресії та підтримки економіки. ... Тому вирішення багатьох завдань функціонування економіки України у воєнний період, в тому числі ведення сільського господарства, прямо залежать від швидкості прийняття управлінських рішень щодо надання земельних ділянок відповідного цільового призначення, проведення землеустрою та реєстрації прав на землю. ...» (М. Бутіна) [21].

Поряд з тим, доцільно також зазначити, що від війни Російської Федерації проти України, яка вже досить негативно вплинула на функціонування продовольчих систем, очікуються, зокрема, такі наслідки, виходячи з аналітичного огляду і аналізу матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень [22], а саме:

1. Порушення інтегрованого (цілісного) ланцюга постачання продукції сільського господарства і харчових продуктів (від первинного виробництва до продажу продукції споживачам) та створення доданої вартості в аграрному секторі, пов'язаної з виробництвом харчової продукції, її переробкою, розподілом, споживанням й утилізацією.

2. Зрив посівної кампанії, що є особливо загрозливим з огляду на високі світові ціни на газ, мінеральні добрива тощо. Наразі активні бойові дії відбуваються в областях України, де вирощується найбільше пшениці. Загалом це призведе до суттєвого зменшення врожайності зернових, їх збору та експорту.

3. Ускладнений експорт української продукції на зовнішні ринки через блокаду морських портів України російською державою-терористом є новим викликом (оскільки 60% української сільськогосподарської

продукції експортується морем), що постав перед аграріями через війну, який необхідно врахувати в майбутньому – після перемоги України. Це, своєю чергою, впливатиме на країни, які безпосередньо залежать, насамперед, від імпорту харчової продукції.

Враховуючи наведене вище, очевидно, що наслідки призведуть до серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці [11; 22; 23]:

– подальшого зростання світових цін на продукти харчування. Це підтверджується прогнозом FAO (Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН) від 11 березня 2022 року: через війну Росії проти України світові ціни на продукти харчування і корми можуть зрости на 20% і це, на жаль, далеко не межа;

– глобального сплеску інфляції. У першу чергу це стосується країн на Близькому Сході та у Північній Африці, які мають малорозвинену нестабільну економіку.

З огляду на те, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 29.04.2022 р. № 327-р затвердив план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, який стосується [24]: сфери адміністрування системи продовольчої безпеки держави; сфери забезпечення населення територіальних громад продовольчими товарами; сфери регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Так, виходячи із сутності за ознакою стану системи і проблем продовольчої безпеки у всіх її проявах, система забезпечення продовольчої безпеки України повинна охоплювати такі основні заходи в умовах війни (воєнного стану) [24]:

– проведення моніторингу стану продовольчої безпеки, зокрема: аналіз прогнозованого балансу попиту та пропозиції на основні види сільськогосподарської продукції; визначення переліку соціально важливих основних товарів, зокрема продуктів харчування, моніторинг цін на які здійснюється Державною службою статистики України; регулювання граничних рівнів цін (тарифів), торгових надбавок, нормативів виручки на

окремі види продукції, товарів і послуг, що мають значуще суспільне значення;

– забезпечення безперервного виробництва сільськогосподарської та харчової продукції, зокрема: формування переліку підприємств, установ і організацій, економічна потужність яких відіграє важливу і особливу роль у функціонуванні всього агропромислового комплексу; підготовка пропозицій (практичних рекомендацій) щодо фінансування розширення, реконструкції або будівництва підприємств, з метою покращення вирощування, виробництва або переробки сільськогосподарської продукції та їх економічного становища в цілому; забезпечення наявності і використання інструментів фінансування чи кредитування для розширення виробництва або реконструкції (відновлення) та будівництва підприємств, які здійснюють діяльність і спеціалізуються на вирощуванні, виробництві і/або переробці сільськогосподарської продукції;

– задоволення нагальних потреб держави щодо забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання, особливо в тих регіонах України, де тривають активні бойові дії, зокрема: подання до Міністерства економіки України заявок із зазначенням переліку, кількості і місця поставки харчових продуктів тривалого зберігання та відповідних пакувальних товарів для їх фасування, з урахуванням кількості населення, яке необхідно забезпечити такими продуктами і товарами; формування обсягів закупівлі продовольчих товарів (харчових продуктів) тривалого зберігання та відповідних пакувальних товарів для їх фасування на підставі інформації (відомостей, даних) про потреби, отриманої безпосередньо від обласних військових адміністрацій; за рахунок коштів державного бюджету здійснити проведення аналізу стану закупівель і забезпечити здійснення закупівлі продовольчих товарів (харчових продуктів) тривалого зберігання та відповідних пакувальних товарів для їх фасування;

– формування розгалуженої мережі зберігання запасів (резервів)

сировини та продовольства (продовольчих ресурсів) для забезпечення стратегічних потреб держави, зокрема: забезпечення (у разі потреби) переробки зерна на борошно і крупи, а також зберігання зерна за рахунок коштів державного бюджету; компенсація державою витрат переробникам за послуги; закупівля за рахунок коштів державного бюджету необхідних продовольчих товарів, пакувальних товарів для забезпечення невідкладних потреб з виконання функцій держави; за рахунок коштів державного бюджету забезпечити здійснення аналізу стану закупівель продовольчих товарів (харчових продуктів) тривалого зберігання, а також пакувальних товарів для їх фасування;

– створення відповідних і належних можливостей продовольчого самозабезпечення для територіальних громад і домогосподарств (розробка та реалізація регіональної (місцевої) програми для самозабезпечення харчовими продуктами і товарами територіальних громад);

– забезпечення повноцінного функціонування підприємств, установ і організацій агропромислового комплексу, зокрема шляхом задоволення потреби в імпортних компонентах (для забезпечення безперервного функціонування підприємств агропромислового комплексу), створення і затвердження списків населення, переліку товарів критичного імпорту з метою задоволення потреб людей у харчових продуктах;

– регулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва, а також належне забезпечення експортного попиту, зокрема: регулювання обсягів експорту сільськогосподарської продукції; стимулювання експорту, а також збільшення експортних квот у разі постійного збільшення запасів товарних груп тощо [24].

Водночас світова практика показує, що для захисту і підтримки українського аграрного виробництва в умовах війни (воєнного стану), а також для мінімізації будь-яких проявів глобальної продовольчої кризи необхідно використовувати всі наявні інструменти і можливості впливу

України на глобальну продовольчу політику, виходячи з досвіду і реальних досягнень провідних позицій у світовій економіці сільського господарства, які здобула Україна, а також активізувати і посилити співпрацю з державами-партнерами, міжнародними та міжурядовими організаціями, зокрема з FAO, щодо трансформації продовольчих систем [22; 23]. Поряд з тим, досить позитивним і важливим аспектом у вирішенні глобальної продовольчої кризи є те, що 18 травня 2022 року Україна приєдналась до підписання Дорожньої карти з забезпечення глобальної продовольчої безпеки, за результатами зустрічі голів профільних аграрних міністерств в ООН, що відбулася в Нью-Йорку [25].

Також важливим і доцільним є те, що в Україні на базі Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів створено Національну платформу продовольчої безпеки (<https://dpss.creatio.com/>), яка дозволяє об'єднати зусилля усіх військових адміністрацій, виробників продуктів харчування, торговельних мереж та окремих міжнародних організацій для: а) стимулювання розвитку економіки України не тільки у мирний час, а й у в умовах війни; б) забезпечення продуктами харчування і товарів першої необхідності жителів громад, а також військовослужбовців Збройних Сил України і територіальної оборони [26]. Цінність цієї платформи полягає у тому, що вона забезпечує [26]: 1) доступ до актуальної інформації (відомостей, даних) про актуальні потреби та пропозиції щодо конкретних продуктів і товарів, що покращує можливості пошуку ринку збуту для продукції; 2) можливість миттєвої і ефективної комунікації на результат з покупцями або постачальниками без будь-яких посередників; 3) вибір і замовлення транспортних послуг.

Все це, певною мірою, сприяє: забезпеченню населення України продовольством; підвищенню економічної і фізичної доступності харчових продуктів першої необхідності і/або тривалого зберігання та пакувальних

товарів для їх фасування; недопущенню зривів договорів поставки сільськогосподарської продукції тощо.

Отож, світ потерпає від війни Росії проти України, яка вплинула на економіки багатьох країнах світу, існують реальні загрози глобальній продовольчій безпеці. Водночас з'ясовано (за інформацією у ЗМІ), що в Україні є значні запаси продовольства минулорічного врожаю, і це дозволяє не тільки задовольнити в необхідній кількості потреби українців продуктами харчування, а й забезпечити стійкість продовольчої безпеки України в умовах війни і, при певних умовах [2–5; 13] і обставинах, здійснити ряд заходів для запобігання продовольчої кризи в 2022 та 2023 роках у світі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі виконаного дослідження встановлено, що в умовах війни Росії проти України питання продовольчої безпеки постало досить гостро не тільки перед Україною, а й перед цілим світом. Російська Федерація є державою-терористом, яка здійснює продовольчий тероризм і злочини, причому абсолютно свідомо та цілеспрямовано, з метою руйнації світової (глобальної) системи продовольчої безпеки та впливу у такий спосіб на весь вільний світ. Дії і воєнні злочини Російської Федерації під час війни в Україні негативно вплинули на світову економіку, глобальну продовольчу безпеку, а також на бюджети окремих країн, які значною мірою залежали від українського експорту сільськогосподарської продукції. Враховуючи це, з метою створення належних умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни 24 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Також Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 29.04.2022 р. № 327-р затвердив план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Для захисту і

підтримки українського аграрного виробництва та забезпечення стійкості продовольчої безпеки України в умовах війни (воєнного стану), а також для мінімізації будь-яких проявів глобальної продовольчої кризи необхідно використовувати всі наявні інструменти і можливості впливу України на глобальну продовольчу політику, виходячи з досвіду і реальних досягнень провідних позицій у світовій економіці сільського господарства, які здобула Україна, а також активізувати і посилити співпрацю з державами-партнерами, міжнародними та міжурядовими організаціями, зокрема з FAO (Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН), щодо трансформації продовольчих систем.

Поряд з тим, враховуючи погрози Росії щодо застосування тактичної ядерної зброї проти України, країн Європейського Союзу, а також акти ядерного тероризму, який здійснює Російська Федерація в Україні (на Запорізькій атомній електростанції у місті Енергодар Запорізької області), подальші дослідження доцільно проводити в напрямі пошуку практичних шляхів забезпечення безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля в Україні, у воєнний та післявоєнний час. Все це, враховуючи результати досліджень, приведених вище і у науковій праці [12], ще раз доводить, що Російська Федерація – це держава-терорист, а також держава-спонсор тероризму.

Література

1. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата доступу: 11.08.2022).

2. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського / упорядник О. В. Красовицький; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2022. 383 с.
3. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського / упорядник О. В. Красовицький; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2022. 412 с.
4. Третій місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського / упорядник О. В. Красовицький; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2022. 377 с.
5. Балачук І. Сенат США схвалив резолюцію з закликом оголосити Росію спонсором тероризму // Матеріали інтернет-видання «Українська правда». 28.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360662/> (дата доступу: 11.08.2022).
6. Мережко О. Росія як держава-терорист // Юридична Газета online. 27.07.2022. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/rosiya-yak-derzhavaterorist.html> (дата доступу: 11.08.2022).
7. Боднарюк Ю. Штати в ООН звинуватили росію у навмисному використанні голоду як зброї // Матеріали Інформаційної агенції «Дивись.info». 19.05.2022. URL: <https://dyvys.info/2022/05/19/shtaty-v-oon-zvynuvatyly-rosiyu-u-navmysnomu-vykorystanni-golodu-yak-zbroyi/> (дата доступу: 11.08.2022).
8. Дячук М., Амосов М. Народження голоду з вогню. Як зміниться продовольча безпека у світі через війну в Україні? // Матеріали інтернет-видання «Економічна правда». 12.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/12/685609/> (дата доступу: 11.08.2022).

- 11.08.2022).
9. The coming food catastrophe // The Economist. 19.05.2022. URL: <https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe> (дата доступу: 11.08.2022).
  10. Food security implications of the Ukraine conflict // The World Food Programme (WFP). 11.03.2022. URL: <https://www.wfp.org/publications/food-security-implications-ukraine-conflict> (дата доступу: 11.08.2022).
  11. Через війну на карту буде поставлено долю трьох урожаїв – український міністр в ООН // Матеріали ТСН (Телевізійної служби новин). 19.05.2022. URL: <https://tsn.ua/politika/chez-voiynu-na-kartu-bude-postavleno-dolyu-troh-urozhayiv-ukrayinskiy-ministr-v-oon-2065504.html> (дата доступу: 11.08.2022).
  12. Скриньковський Р. М., Цюх С. І., Процевят О. С., Тиркало Ю. Є., Горбонос Ф. В. Тенденції і проблеми у сфері будівництва України в умовах війни // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. № 7. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>
  13. Кулеба відповів Шольцу на «війну Путіна»: Вбивати їдуть солдати РФ, більшість росіян – за // Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГАБізнесІнформ» (ресурс порталу ЛІГА.net). 11.08.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/kuleba-otvetil-sholtsu-na-voynu-putina-ubivat-edut-soldaty-rf-bolshinstvo-rossiyan-za> (дата доступу: 11.08.2022).
  14. Measuring War's Effect on a Global Breadbasket // Earth Observatory. 2022. URL: <https://earthobservatory.nasa.gov/images/150025/measuring-wars-effect-on-a-global-breadbasket> (дата доступу: 11.08.2022).
  15. Ukraine: Russia's war, real threat to global food security – Enifome // Vanguard Media Limited. 17.07.2022. URL:

- <https://www.vanguardngr.com/2022/07/ukraine-russias-war-real-threat-to-global-food-security-enifome/> (дата доступу: 11.08.2022).
16. Огляд збитків та втрат в АПК // Матеріали Київської школи економіки. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/> (дата доступу: 11.08.2022).
  17. Росія краде українське зерно, щоб продати та отримати прибуток – Блінкен // Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГАБізнесІнформ» (ресурс порталу ЛІГА.net). 07.06.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/rossiya-voruet-ukrainskoe-zerno-chtoby-prodat-i-poluchit-pribyl-blinken> (дата доступу: 11.08.2022).
  18. Harvest of war: How Russia destroys Ukrainian agriculture and food security // Ukraine Crisis Media Center. 24.07.2022. URL: <https://uacrisis.org/en/ukraine-in-flames-136> (дата доступу: 11.08.2022).
  19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата доступу: 11.08.2022).
  20. Через війну ВРУ змінила правила користування сільгоспземлею // Матеріали українського фінансово-бухгалтерського порталу «Дебет-Кредит». 25.03.2022. URL: <https://news.dtkr.ua/state/other/75515-cerez-viinu-vru-zminila-pravila-koristuvannya-silgospzemleu> (дата доступу: 11.08.2022).
  21. Бутіна М. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: що передбачено законом? // Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГА:ЗАКОН». 05.04.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom (дата доступу: 11.08.2022).

22. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни // Матеріали Національного інституту стратегічних досліджень. 14.03.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny> (дата доступу: 11.08.2022).
23. Колюбакін В. Україна й надалі залишається житницею світу // Матеріали газети «Урядовий кур'єр». 15.02.2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadali-zalishayetsya-zhitniceyu-svitu/> (дата доступу: 11.08.2022).
24. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text> (дата доступу: 11.08.2022).
25. Україна приєдналася до підписання Дорожньої карти з забезпечення глобальної продовольчої безпеки // Матеріали Урядового порталу (Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України). 19.05.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-pidpisannya-dorozhnoyi-karti-z-zabezpechennya-globalnoyi-prodovolchoyi-bezpeki> (дата доступу: 11.08.2022).
26. В Україні створено Національну платформу продовольчої безпеки // Матеріали Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. 20.03.2022. URL: <https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki> (дата доступу: 11.08.2022).

References

1. Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsyystskoho totalitarnoho rezhymu, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy,

- symvoliky voienneho vtorhnennia rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu: Zakon Ukrainy vid 22.05.2022 r. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (data dostupu: 11.08.2022).
2. Misiats viiny. Khronika podii. Promovy ta zvernennia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho / uporiadnyk O. V. Krasovytskyi; khudozh.-oformliuvach O. A. Huhalova-Mieshkova. Kharkiv: Folio, 2022. 383 s.
  3. Druhyi misiats viiny. Khronika podii. Promovy ta zvernennia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho / uporiadnyk O. V. Krasovytskyi; khudozh.-oformliuvach O. A. Huhalova-Mieshkova. Kharkiv: Folio, 2022. 412 s.
  4. Tretii misiats viiny. Khronika podii. Promovy ta zvernennia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho / uporiadnyk O. V. Krasovytskyi; khudozh.-oformliuvach O. A. Huhalova-Mieshkova. Kharkiv: Folio, 2022. 377 s.
  5. Balachuk I. Senat SShA skhvalyv rezoliutsiiu z zaklykom oholosyty Rosiiu sponsorom teroryzmu // Materialy internet-vydannia «Ukrainska pravda». 28.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360662/> (data dostupu: 11.08.2022).
  6. Merezhko O. Rosiia yak derzhava-teroryst // Yurydychna Hazeta online. 27.07.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/rosiya-yak-derzhavateroryst.html> (data dostupu: 11.08.2022).
  7. Bodnariuk Yu. Shtaty v OON zvyuvatyly rosiiu u navmysnomu vykorystanni holodu yak zbroi // Materialy Informatsiinoi ahentsii «Dyvys.info». 19.05.2022. URL: <https://dyvys.info/2022/05/19/shtaty-v-oon-zvynuvatyly-rosiyu-u-navmysnomu-vykorystanni-golodu-yak-zbroyi/> (data dostupu: 11.08.2022).
  8. Diachuk M., Amosov M. Narodzhennia holodu z vohniu. Yak zminytsia prodovolcha bezpeka u sviti cherez viinu v Ukraini? // Materialy internet-

- vydannya «Ekonomichna pravda». 12.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/12/685609/> (data dostupu: 11.08.2022).
9. The coming food catastrophe // The Economist. 19.05.2022. URL: <https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe> (data dostupu: 11.08.2022).
10. Food security implications of the Ukraine conflict // The World Food Programme (WFP). 11.03.2022. URL: <https://www.wfp.org/publications/food-security-implications-ukraine-conflict> (data dostupu: 11.08.2022).
11. Cherez viinu na kartu bude postavleno doliu trokh urozhaiv – ukrainskyi ministr v OON // Materialy TSN (Televiziinoi sluzhby novyn). 19.05.2022. URL: <https://tsn.ua/politika/cherez-viynu-na-kartu-bude-postavleno-dolyu-troh-urozhayiv-ukrayinskiy-ministr-v-oon-2065504.html> (data dostupu: 11.08.2022).
12. Skrynkovskyy R. M., Tsyuh S. I., Protseviat O. S., Tyrkalo Yu. Ye., Horbonos F. V. Tendentsii i problemy u sferi budivnytstva Ukrainy v umovakh viiny // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Seria: «Ekonomichni nauky». 2022. № 7. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>
13. Kuleba vidpoviv Sholtsu na «viinu Putina»: Vbyvaty yidut soldaty RF, bilshist rosiian – za // Materialy Informatsiinoho ahentstva «LIHABiznesInform» (resurs portalu LIHA.net). 11.08.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/kuleba-otvetil-sholtsu-na-voynu-putina-ubivat-edut-soldaty-rf-bolshinstvo-rossiyan-za> (data dostupu: 11.08.2022).
14. Measuring War's Effect on a Global Breadbasket // Earth Observatory. 2022. URL: <https://earthobservatory.nasa.gov/images/150025/measuring-wars-effect-on-a-global-breadbasket> (data dostupu: 11.08.2022).

15. Ukraine: Russia's war, real threat to global food security – Enifome // Vanguard Media Limited. 17.07.2022. URL: <https://www.vanguardngr.com/2022/07/ukraine-russias-war-real-threat-to-global-food-security-enifome/> (data dostupu: 11.08.2022).
16. Ohliad zbytkiv ta vtrat v APK // Materialy Kyivskoi shkoly ekonomiky. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/> (data dostupu: 11.08.2022).
17. Rosiia krade ukrainske zerno, shchob prodaty ta otrymaty prybutok – Blinken // Materialy Informatsiinoho ahentstva «LIGABiznesInform» (resurs portalu LIGA.net). 07.06.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/rossiya-voruet-ukrainskoe-zerno-chtoby-prodat-i-poluchit-pribyl-blinken> (data dostupu: 11.08.2022).
18. Harvest of war: How Russia destroys Ukrainian agriculture and food security // Ukraine Crisis Media Center. 24.07.2022. URL: <https://uacrisis.org/en/ukraine-in-flames-136> (data dostupu: 11.08.2022).
19. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 24.03.2022 r. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (data dostupu: 11.08.2022).
20. Cherez viinu VRU zminyla pravyla korystuvannia silhospzemleiu // Materialy ukrainskoho finansovo-bukhhalterskoho portalu «Debet-Kredyt». 25.03.2022. URL: <https://news.dtkr.ua/state/other/75515-cerez-viinu-vru-zminila-pravila-korystuvannya-silgospzemleyu> (data dostupu: 11.08.2022).
21. Butina M. Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: shcho peredbacheno zakonom? // Materialy Informatsiinoho ahentstva «LIGA:ZAKON». 05.04.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom (data

- dostupu: 11.08.2022).
22. Ukraina ta hlobalna prodovolcha bezpeka v umovakh viiny // Materialy Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen. 14.03.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viiny> (data dostupu: 11.08.2022).
  23. Koliubakin V. Ukraina y nadali zalysheiatsia zhytnytseiu svitu // Materialy hazety «Uriadovyi kurier». 15.02.2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadali-zalishayetsya-zhitniceyu-svitu/> (data dostupu: 11.08.2022).
  24. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.04.2022 r. № 327-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text> (data dostupu: 11.08.2022).
  25. Ukraina pryiednalasia do pidpysannia Dorozhnoi karty z zabezpechennia hlobalnoi prodovolchoi bezpeky // Materialy Uriadovoho portalu (Iedynoho veb-portalu orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy). 19.05.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-pidpisannya-dorozhnoyi-karti-z-zabezpechennya-globalnoyi-prodovolchoyi-bezpeki> (data dostupu: 11.08.2022).
  26. V Ukraini stvoreno Natsionalnu platformu prodovolchoi bezpeky // Materialy Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z pytan bezpechnosti kharchovykh produktiv ta zakhystu spozhyvachiv. 20.03.2022. URL: <https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki> (data dostupu: 11.08.2022).